

7. Кримінальна справа № 1-96, Архів Гайворонського районного суду Кіровоградської області, 2008 рік.
8. Мешков В.М. Методика расследования преступлений : [курс лекций] / В.М. Мешков. – М. : Юрлитинформ, 2013. – 304 с.
9. Настільна книга слідчого : [практичний посібник]. – К. : Центр учбової літератури, 2014. – 446 с.
10. Овчаренко Е.И. Доказывание по уголовным делам о хулиганстве (досудебное производство) : [научно-практическое пособие] / Е.И. Овчаренко ; под ред. докт. юрид. наук, проф. А.В. Гриненко. – М. : Юрлитинформ, 2006. – 128 с.
11. Овчаренко Е.И. Производство следственных действий по уголовным делам о хулиганстве / Е.И. Овчаренко // Российский следователь. – 2004. – № 5. – С. 9–12.
12. Чаплинський К.О. Тактика пред'явлення для впізнання : [навчально-методичний посібник] / К.О. Чаплинський. – Дніпропетровськ : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2007. – 103 с.
13. Чаплинська Ю.А. Організаційне забезпечення проведення допиту / Ю.А. Чаплинська // Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: проблеми теорії і практики : матеріали Всеукр. наук. практ. конф. – Дніпропетровськ : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2013. – С. 221–224.

КРИУШЕНКО Л. І.,

здобувач

(Національна академія
прокуратури України)

УДК 343.98:343.53:336.71

ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ШАХРАЙСТВА В БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ

Стаття присвячена аналізу та дослідженню кримінально-правових аспектів, криміналістичних особливостей проведення окремих слідчих (розшукових) дій при розслідуванні шахрайства в банківській сфері (допит, обшук, слідчий огляд), а також формулюванню певних висновків і пропозицій, спрямованих на вдосконалення методики розслідування шахрайства в банківській сфері.

Ключові слова: тактичний прийом, система тактичних прийомів, слідча ситуація, обставини, що підлягають з'ясуванню.

Статья посвящена анализу и исследованию уголовно-правовых аспектов, криминалистических особенностей проведения отдельных следственных (розыскных) действий при расследовании мошенничества в банковской сфере (допрос, обыск, следственный осмотр), а также формулированию определенных выводов и предложений, направленных на совершенствование методики расследования мошенничества в банковской сфере.

Ключевые слова: тактический прием, система тактических приемов, следственная ситуация, обстоятельства, подлежащие установлению.

The article is devoted to analysis and research on criminal and legal aspects of forensic characteristics of the separate investigative (search) actions in the investigation of fraud in the banking sector (interrogation, search, examination, investigation), as well as the formulation of certain conclusions and proposals aimed at improving the investigative techniques of fraud in the banking sector.

Key words: *tactic method, system of tactics methods, investigative situation, circumstances to be established.*

Вступ. Ефективне розслідування шахрайства в банківській сфері передбачає використання системи слідчих (розшукових) дій, яка була суттєво змінена з прийняттям КПК України. Так, вперше на законодавчому рівні надано визначення слідчих (розшукових) дій, під якими пропонується розуміти дії, спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні (ст. 223 КПК України).

Постановка завдання. У цьому зв'язку важливим у науковому плані є формулювання певних висновків і пропозицій, спрямованих на вдосконалення методики розслідування шахрайства в банківській сфері.

Результати дослідження. Систему слідчих (розшукових) дій при розслідуванні шахрайства в банківській сфері, на нашу думку, можна представити наступним чином: 1) огляд приміщення, речей, інтернет-контентів (засобів, гаджетів), соціальних мереж та документів; 2) допит (потерпілого, підозрюваного, свідків, родичів, співробітників, керівників, працівників юридичної особи та інших осіб); 3) тимчасовий доступ до речей і документів; 4) проведення документальної ревізії та інвентаризації; 5) обшук за місцем проживання (місцем роботи) підозрюваного; 6) залучення спеціаліста та експерта; 7) зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних систем; 8) аудіо-, відеоконтроль особи.

Дослідження питання особливостей та тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій при розслідуванні шахрайства набуває особливого значення. Дане питання вирішується залежно від: 1) слідчих ситуацій і ситуацій процесуальних дій [3, с. 6; 14, с. 99; 33]; 2) кола тих обставин, які необхідно з'ясувати слідчому; 3) цілей та завдань (мова йде про зміст та характер отримання криміналістично-значущої інформації, виду певної дії) [7]; 4) процесуальної регламентації і тактичного змісту певної слідчої (розшукової) дії; 5) етапу розслідування; 6) стадії проведення певної слідчої (розшукової) дії; 7) позиції слідчого; 8) мотивації позиції самої особи; 9) позиції представника, захисника та інших осіб чи державних органів, які представляють інтереси особи; 10) підготовки слідчого до проведення слідчої (розшукової) дії; 11) наявності певної інформації або об'єму доказів; 12) виду злочину; 13) процесуального положення особи; 14) віку особи; 15) обставин, які необхідно з'ясувати; 16) виду слідчої (розшукової) дії та інших чинників.

Велике значення у виявленні та викритті ознак шахрайства в банківській сфері приділяється особливостям та тактиці проведення слідчого огляду документу, який дозволяє певним чином відтворити окремі сторони, моменти об'єктивно існуючої події злочину; відобразити інформацію про особу злочинця, особливості предмету злочинного посягання, способу вчинення злочину, на підставі чого можуть бути висунуті версії; отримати дані про кількість правопорушників, що діяли при вчиненні злочину та ін. У криміналістиці розрізняють такі види документів: письмові (тексти), графічні (креслення, малюнки, схеми, діаграми), фото-, кіно-, відео- і фонові документи, електронні. За джерелами походження всі документи можна поділити на офіційні (оборот яких нормативно передбачений) і неофіційні (найчастіше чернетки і документи особистого характеру – листи, записники, щоденники), за юридичною природою – на справжні і підроблені.

Так, С.А. Удовиченко серед особливостей зазначає те, що безпосередньо сприймаються, вивчаються, фіксуються стан, властивості і зміст матеріальних і електронних документів. На початковому етапі огляду слідчий повинен отримати загальне уявлення про документ, а

саме: чим є документ, у кого і де зберігається, зовнішній вигляд документа та його реквізити, походження, від кого надійшов до адресата. Подальші дії слідчого залежать від того, яку роль, за його припущенням, цей документ може грати в справі: речового доказу або засобу посвідчення тих чи інших фактів і обставин. При огляді документів – речових доказів слідчий доступними йому засобами вирішує питання про справжність кожного документа, вивчаючи для цього його зміст, форму, матеріал і його окремі реквізити: підписи, відбитки печаток та ін. Для виявлення ознак підробки застосовуються спеціальні прийоми огляду: під певним кутом зору або освітлення, на просвіт, через збільшувальне скло, в невидимих променях спектра і т. д. Якщо документ є засобом посвідчення значущих для розслідування фактів, особлива увага звертається на ті його частини, які грають посвідчувальну роль, наприклад, на підпис певної посадової особи та дату документа.

При проведенні огляду електронних документів слід мати на увазі, що відправлення та передача електронних документів здійснюються автором або посередником в електронній формі за допомогою засобів інформаційних, телекомунікаційних, інформаційно-телекомунікаційних систем або шляхом відправлення електронних носіїв, на які записано цей документ. Електронний документ вважається одержаним адресатом з часу надходження авторові повідомлення підтвердження про це від адресата в електронній формі. У разі відсутності такого підтвердження вважається, що електронний документ не одержано адресатом. Перевірка цілісності електронного документа проводиться ідентифікацією електронного цифрового підпису. Слід також пам'ятати, що суб'єкти електронного документообігу, зокрема банки, можуть забезпечувати додержання вимог щодо збереження електронних документів шляхом використання послуг посередника, у тому числі архівної установи.

Специфіка і складність банківської документації, в тому числі електронної, припускає обов'язкову участь в огляді спеціаліста, який надає допомогу слідчому у виявленні, фіксації, вилучення і збереження доказової інформації, консультує з питань, що потребують спеціальних знань. В якості спеціаліста доцільно запрошувати осіб, що володіють знаннями в сфері банківських операцій, інженерів по роботі з комп'ютерними системами, аудиторів, співробітників інших банківських установ [30, с. 98–103].

При розслідуванні шахрайства в банківській сфері важливе місце належить обшуку, що сприяє виявленню доказової і орієнтуючої інформації. Дослідженню сутності обшуку, його видам, особливостям підготовки та тактики проведення обшуку, пропонуванню систем тактичних прийомів присвячена достатня кількість наукових робіт вітчизняних та зарубіжних науковців [8; 21; 28].

Обшук у справах про шахрайство в банківській сфері має свою специфіку, що визначається самим видом злочину. Поширеними об'єктами обшуку є: житлові приміщення (будинки, квартири, номери готелю тощо); службові, виробничі та інші нежилі приміщення (сараї, цехи та ін.); банківські заклади, нотаріальні контори; транспортні засоби; особи. У зв'язку з цим необхідно відмітити певну складність проведення обшуку у службових приміщеннях, особистому житлі при розслідуванні шахрайства в банківській сфері. Необхідно мати уявлення про основні властивості досліджуваних об'єктів, що забезпечить перевірку різних конструктивних порожнин і ділянок, де можуть бути створені сховища (тайники). Обшуку в приміщенні має передувати в ряді випадків вивчення родинних, особистісних та інших зв'язків осіб. Дозволимо собі не погодитись з твердженням О.Л. Мусієнка про те, що методи дослідження житлових приміщень (при обшуку) у справах про шахрайство не мають істотних відмінностей від обшуків за іншими категоріями матеріалів кримінальних проваджень. Це пов'язано, в першу чергу, з об'єктами пошуку (мова йде про документи та засоби вчинення злочину), які тим самим можуть визначати ці методи та є визначальним елементом у виборі тактики проведення.

Об'єктами обшуку шахрайства в банківській сфері можуть виступати знаряддя і засоби вчинення злочину: предмети, спеціально виготовлені для скоєння злочинів; предмети, збереження і використання яких заборонено чи вимагає спеціального дозволу; предмети, що зберегли на собі сліди злочину; предмети, отримані в результаті вчинення злочину (речі, гроші, інше

майно). Велику доказову цінність становлять документи банківських та інших державних або не державних структурах, в яких протиправна діяльність певним чином може знайти своє відбиття в документації. При цьому зміст документа не прямо вказує на характер незаконного рішення. Разом з тим окремі автори як особливу групу об'єктів пошуку вирізняють документи, що можуть стати доказами при розслідуванні злочинів. До таких вони відносять документи: 1) змістом яких є (відбиває) предмет злочинного посягання; 2) які є засобом учинення злочину; 3) які є засобом приховування злочину; 4) характеризують особу злочинця; 5) містять зразки почерку; 6) містять іншу інформацію, яка цікавить органи розслідування [21, с. 14–15]. Тому, з метою унеможливлення втрати цінної інформації по вчиненому злочину (окремим його обставинам), вважаємо, що в процесі обшуку необхідно вилучати не точно позначений документ, а всі документи, обсяг яких перевищує шуканий об'єкт, із метою наступного їх аналізу й вирішення того з них, що становить інтерес для розслідування. Причому наголошується, які саме документи підлягають виявленню під час обшуку. На сьогодні досить специфічну групу документів становлять електронні документи [24, с. 206].

У сучасних умовах розслідування шахрайства в банківській сфері важливого значення набуває такий новий вид обшуку, як обшук комп'ютерних засобів та техніки [12, с. 105–109; 15, с. 12]. Дана проблема є достатньо актуальною, хоча й дискусійною в криміналістиці, оскільки сучасні злочинні групи використовують різноманітні носії інформації, інформаційні технології, передову техніку. Необхідно зазначити, що існують противники як самого терміна «обшук засобів комп'ютерної техніки», так і віднесення такого обшуку до самостійного виду [4, с. 76]. Зокрема, Л.Б. Краснова пише, що «..обшук засобів комп'ютерної техніки є не новим видом пошуку як такого, а лише новим об'єктом обшуку в помешканні або іншому місці, хоча, зрозуміло, обумовлює певні особливості тактики його проведення [23, с. 107]. А.В. Кочубей і О.В. Горбачев зазначають, що оскільки в КПК нічого не говориться про обшук комп'ютера, то використання цього терміна в якомусь контексті, відмінному від КПК, неприпустимо, вилучення інформації, що міститься на жорстких дисках комп'ютера, повинно провадитися в рамках слідчої дії, щоб отримана інформація набувала процесуального статусу доказів. Обшук у даному випадку з зазначених причин застосований бути не може [22, с. 164]. Обшук засобів комп'ютерної техніки може претендувати на самостійний вид обшуку з таких підстав: 1) комп'ютерна інформація є специфічним об'єктом пошуку; 2) обстеження комп'ютерної техніки і носіїв інформації може набувати самостійного значення; 3) не завжди існує можливість у вилученні комп'ютера (комп'ютерів), окремих їх комплектуючих, щоб за допомогою інших дій зафіксувати і дослідити інформацію; 4) обстеження комп'ютерної техніки і її носіїв завжди передбачає необхідність запрошення відповідного спеціаліста (у галузі комп'ютерних технологій, комп'ютерних систем тощо); 5) комп'ютерна техніка набуває все більшого поширення, і існують різноманітні програми захисту й екстреного знищення інформації [4, с. 76].

Незважаючи на усю дискусійність таких поглядів, не можна заперечувати специфічність і необхідність таких слідчих дій. Зокрема, Л.Б. Краснова пише, що при розслідуванні злочинів, вчинених з використанням комп'ютерів, обчислювальних систем або іншої електронної техніки, слідчий стикається з нетрадиційними слідами злочинної діяльності або речовими доказами, і тут виникають нові об'єкти криміналістичних досліджень: комп'ютерна інформація і засоби комп'ютерної техніки [23, с. 106].

Не можна погодитися з тим, що безпосереднє обстеження «пам'яті комп'ютера» практично завжди є частиною традиційного обшуку [13, с. 18]. Наявність комп'ютерних мереж дозволяє одержати доступ до інформації і без фізичного проникнення на місце обшуку. Проте, хоча сам слідчий і всі учасники даної слідчої дії (серед яких повинна бути й особа, у якій провадиться обшук) можуть перебувати на значній відстані від помешкання, в якому розташований комп'ютер, їхні дії слід розглядати як проникнення [32, с. 31; 12, с. 107].

У криміналістичній літературі пропонується також робити «обшук-огляд» засобів комп'ютерної техніки. Зокрема, зазначається, що доцільно здійснювати дії у формі «обшуків-оглядів», у ході яких слід не лише детально фіксувати факт вилучення того або іншого

об'єкта, але й описувати місцезнаходження цього об'єкта у взаємозв'язку з іншими знайденими на місці обшуку об'єктами [23, с. 74]. З цією позицією повністю погодитися не можна. Виходить, що існують гібридні слідчі дії («обшук-огляд»). Обшук і слідчий огляд – це різні слідчі (розшукові) дії за своєю процедурою і тактикою провадження. Тому мова може йти або про огляд, або про обшук. Може бути також проведена серія (комплекс) слідчих або інших дій, спрямованих на вирішення певного проміжного завдання розслідування (тактична операція).

Особливості обшуку при розслідуванні шахрайства в банківській сфері обумовлені груповим характером вчинення злочину, а також особливостями місцевості та об'єктами, які відшуковуються, що викликає потребу у груповому обшуку, увага якому приділена в криміналістичній літературі. Так, В.О. Коновалова зазначає, що якими б обставинами не було викликано провадження групового обшуку, він завжди, незалежно від числа об'єктів, залишається груповим, тобто однією за змістом і процесуальною характеристикою дією. І в цьому традиційному розумінні такий обшук не може претендувати на назву тактичної операції, тому що остання являє собою об'єднання декількох різнорідних за своїм призначенням слідчих і оперативно-розшукових дій [20, с. 284]. У криміналістичній літературі висловлена й інша точка зору, згідно з якою груповий обшук – це тактична операція. Груповий обшук передбачає комплекс узгоджених між собою обшуків. Застосування тактичної операції «груповий обшук» пов'язано з такими обставинами: наявністю стійкої злочинної групи, члени якої не взяті під варту; розосередженням об'єктів обшуку; наявністю налагодженої системи взаємодії між членами злочинного угруповання; існуванням постійного зв'язку між членами групи; наявністю керуючого начала в діяльності злочинної групи [8, с. 126]. На думку В.М. Варцаби [4, с. 70–76], груповий обшук – це тактична операція, іншими словами, – комплекс узгоджених обшуків, а не одна єдина дія. Груповий обшук – це завжди декілька обшуків, проведених у різних місцях у той саме час, спрямованих на вирішення локального завдання розслідування. При цьому слідчий, визначивши необхідність проведення тієї або іншої криміналістичної операції і достатність наявної для цього інформації зі справи, разом з оперативно-розшуковими співробітниками повинен розробити спільний план проведення операції. У плані необхідно визначити найбільш сприятливий час і місце її проведення, число її виконавців, розподіл між ними ролей, характер використовуваних технічних засобів і методів, порядок фіксації її ходу і результатів [25, с. 269].

Розслідування шахрайства в банківській сфері пов'язане з необхідністю визначенням послідовності проведення допиту тих чи інших осіб [2, с. 14; 29, с. 51; 6, с. 5–13; 17, с. 7–12; 34, с. 271], процесуальний порядок якого регламентується нормами КПК України, дотримання яких є обов'язковим (статті 107, 143-146, 166-171, 201, 300, 303, 304, 307, 308, 311 КПК України).

Тактика проведення допиту передбачає використання комплексу тактичних прийомів у їх найбільш доцільній послідовності й сполученні. У теоретичних дослідженнях криміналістів останнім часом намітилися тенденції до аналізу цілей і форм тактичних прийомів, до їх систематизації за певними підставами [28; 16; 26; 2; 18; 10; 5]. Більш того, у сучасній криміналістичній теорії розпочаті спроби розробки систем тактичних прийомів окремих видів допиту [3, с. 3–17; 34, с. 277–286; 26, с. 68–81; 11, с. 134], аналіз яких дозволяє виокремити наступні системи тактичних прийомів, а саме: 1) встановлення психологічного контакту з допитуваним; 2) спонукання його до давання показань; 3) уточнення свідчень і усунення в них суперечностей; 4) актуалізацію забутого в пам'яті допитуваного; 5) викриття неправди; 6) усунення перекручень при добросовісній помилці допитуваного.

Тому, на нашу думку, доцільним є надання певних рекомендацій вузького спрямування щодо застосування окремих тактичних прийомів. Так, по-перше, тактика допиту осіб, що беруть участь у вчиненні шахрайства в банківській сфері, передбачає використання раптовості при провадженні даної слідчої дії. Тому, на наше переконання, доцільним є негайний допит на місці затримання або безпосередньо після доставки підозрюваного у відділ внутрішніх справ, поки він перебуває в стані розгубленості і своєрідного «оглушення», не побудував систему висунування неправдивих версій, не продумав свою позицію на допиті і

найчастіше схильний говорити правду. У процесі такого допиту ефективними можуть бути: пред'явлення доказів, оголошення показань інших осіб, результатів слідчих дій, постановка різного роду запитань.

Специфіка допитів у справах про злочини у сфері банківської діяльності визначається також наступним: 1. Серед осіб, причетних до злочину або іншим чином пов'язаних з подією злочину, в більшості випадків фігурують ті, які мають спеціальне фінансово-економічну, юридичну, технічну освіту або професійну комп'ютерну підготовку. Підозрювані часто мають досвід роботи в комерційних і фінансових органах, знають всі особливості та недоліки банківської системи, бухгалтерського обліку, технології здійснення банківських операцій або відповідної фінансово-господарської діяльності, документообігу, порядку обліку і контролю. Тому вони відразу ж помічають невідповідність слідчого, його невпевненість і «блукання» у фактичних даних. 2. Під час допитів слідчому часто доводиться стикатися зі специфічною термінологією (професійним сленгом), за допомогою якої спілкується більшість допитуваних. Вживання незнайомих термінів може призвести до того, що слідчий своєчасно не зорієнтується в ситуації, не поставить уточнююче питання чи не зафіксує (пропустить, недооцінить) корисну інформацію, яку, можливо, не бажаючи того, надасть допитуваний. 3. Метою допитів на початковому етапі розслідування є, насамперед, з'ясування загальної картини події, яка мала місце, схем здійснення тієї чи іншої операції, розшифровка численних документів, бухгалтерських проводок, рахунків, окремих цифрових записів та отримання відповідних пояснень щодо них. Тому, якщо слідчий недостатньо добре орієнтується в спеціальних економічних питаннях, йому необхідно, приступаючи до розслідування, заповнити цю прогалину. Відповідна підготовка може включати: ознайомлення зі спеціальною літературою (підручниками, посібниками, методичними рекомендаціями, нормативними документами); використання допомоги фахівців економічного профілю та отримання від них різних довідкових відомостей загального аналізу документації або безпосередня участь спеціаліста в допиті [31, с. 93–98]. Окрім цього, необхідно погодитись з тим, що, обираючи тактичні прийоми допиту й оцінюючи отримані показання, необхідно з'ясувати: 1) умови, в яких свідок або обвинувачений спостерігав предмети і явища (удень, уночі, близько, далеко, тобто об'єктивні чинники); 2) психічний стан допитуваного на момент сприйняття чи після нього (був свідок зляканий, вражений, хвилювався, знаходився в несвідомому стані, сп'янінні тощо); 3) загальний стан органів почуттів людини (стан зору, органів слуху, нюху та ін); 4) загальну здатність до конкретного сприймання й запам'ятовування (зі слів допитуваного потрібно уточнити, що він краще сприймає й запам'ятовує – колір, номери, прізвища тощо) [19, с. 9].

Абсолютна більшість злочинів, скоєних у банківських структурах, супроводжуються виготовленням та використанням різних підроблених документів. Їх аналіз впливає на характер питань, які повинні бути з'ясовані в ході допитів. Більш того, допити у справах про шахрайство проводять, як правило, з використанням конкретних документів. У протоколі допиту повинно бути чітко зафіксовано, які коментарі дав допитуваний щодо того чи іншого документа або предмета. При необхідності складання комп'ютерного портрета шахрая допитуваному повинна бути надана така можливість, про що в протоколі допиту повинна залишитися відповідна відмітка. Даний портрет додається до протоколу допиту. При видачі допитуваним будь-яких документів або предметів, що свідчать про злочинну діяльність, слідчий в протоколі допиту робить відповідну позначку і детально записує пояснення допитуваного про сутність і характерні ознаки переданих слідчому предметів.

Допит свідків по справах про шахрайства в банківській сфері відрізняється від допиту по інших категоріях злочинів, насамперед, специфікою предмета допиту. Тактичні прийоми допиту свідків можна підрозділити на групи: а) актуалізації забутого свідком; б) сприяючі відтворенню (словесному) відомої свідкові події; в) спрямовані на викриття неправди і встановлення мотивів умовчання в показаннях свідка; г) спрямовані на встановлення помилок у показаннях і на їх усунення.

Так, допит свідків має свої особливості, які проявляються в тому, що свідки можуть бути встановлені: при вивченні порядку й умов роботи в установі чи на підприємстві, де немає

суворого обліку документів, існують недоліки бухгалтерської діяльності, у роботі відділу кадрів тощо; при розслідуванні інших фактів такого шахрайства в цій чи іншій установі. Серед тактичних прийомів проведення допиту потерпілого також буде доцільною постановка нейтральних запитань, умовно-нейтральних запитань, значущих, ключових запитань, контрольних запитань, ситуативних запитань. Зокрема, під час допиту свідків про злочини розглядуваної категорії необхідно отримати від них відповіді на наступні запитання: 1) коли, ким і яким чином здійснена діяльність, у змісті якої проявилось шахрайство в банківській сфері; 2) хто здійснював прийняття відповідного управлінського рішення при видачі кредиту; 3) чи відомо, у компетенцію якої посадової особи входили повноваження по видачі кредиту; 4) чи повідомляли Ви про факти протиправної діяльності посадової особи кому-небудь із керівництва або в правоохоронні й контрольно-ревізійні органи; якщо так, то які були результати Вашого звернення, а якщо не повідомляли, то з яких причин; 5) чи відомо Вам про інші факти вчинення шахрайства в банківській сфері даної посадової особи, і якщо так, то що саме, та інші.

Допит підозрюваного, обвинуваченого є одним із найскладніших видів допиту, який має свої процесуальні й тактичні особливості [3, с. 3; 18, с. 8–9]. Це пояснюється тим, що слідчий володіє значно меншим обсягом інформації, ніж підозрюваний, більше того – така інформація має фрагментарний характер. При такому допиті вирішуються два завдання. Перше з них – це одержання детальної інформації про дії обвинуваченого, який у процесі повідомлення утрудняється в приховуванні часу, коли безпосередньо мала місце подія злочину, що змушує його змінити структуру показань, допускати суперечності, обмовки, надавати неправдиву інформацію. Друге завдання передбачає створення враження про значну поінформованість слідчого, що спонукує обвинуваченого до дачі правдивих показань у ситуації, яка йому уявляється безвихідною. У цьому сенсі зазначимо, що в усіх випадках під час допиту підозрюваного повинні використовуватися тактичні прийоми, спрямовані на виявлення неправди, які обираються слідчим у тій послідовності й у тому сполученні, який йому вбачається найбільш доцільними.

Порядок і тактика допитів підозрюваного і обвинуваченого, незважаючи на деяку схожість, мають ряд принципових відмінностей. Підозрюваний, формуючи своє уявлення про обізнаність слідчого, не має можливості врахувати ту інформацію, яку отримав слідчий в ході досудового розслідування, володіючи лише обмеженими даними про наявні докази його злочинної діяльності. Цим він відрізняється від обвинуваченого, який, беручи участь у попередніх допитах та інших процесуальних діях, знаючи зміст обвинувачення, може зробити висновок про те, якими реальними доказами володіє слідчий, здатний реальніше оцінити ситуацію й обрати відповідну тактику поведінки. Тактика допиту підозрюваного складається з послідовного з'ясування обставин, пов'язаних з його затриманням і подією злочину. Метою питань, звернених до підозрюваного, є встановлення даних про його дії до вчинення злочину, під час злочину і після його завершення; отримання даних, що деталізують показання підозрюваного; з'ясування інших даних, що сприяють перевірці показань.

Тактичні прийоми допиту підозрюваного різняться в залежності від того, як складається ситуація на допиті, чи є вона за своїм характером конфліктною або безконфліктною. Якщо ситуація допиту – безконфліктна, головна його тактична спрямованість полягає в якомога повному і детальному з'ясуванні всіх даних, пов'язаних з обставинами злочину, що були підставою для затримання особи в якості підозрюваного. У тих випадках, коли ситуація допиту – конфліктна, можуть бути рекомендовані інші тактичні прийоми. Зокрема, підозрюваному має бути роз'яснено моменти, пов'язані зі складністю індивідуалізації міри його відповідальності в тому випадку, якщо він – співучасник злочину, а також моменти, пов'язані з необхідністю отримати від нього пояснення з приводу обставин справи, які мають до підозрюваного пряме відношення, що виправдовують його, і у цих випадках позиція підозрюваного може бути активізована наступним чином: його запитують про те, як він ставиться до тверджень слідчого, чи не бачить в них розбіжностей зі справжніми фактами, а також протиріч, які суттєво впливають на правильність розуміння становища особи як підозрюваного у злочині.

Ефективно застосовуються на практиці й інші способи виявлення та викриття неправдивих показань, зокрема: їх максимальна деталізація (змушує допитуваного «створювати» факти та обставини, які можна потім перевірити); проведення повторного допиту (надає можливість «зіграти» на певних розбіжностях у показаннях, які неминучі у міру накопичення доказів у справі); вислуховування явно помилкового повідомлення без висловлювання сумніви і недовіру (дозволяє після проведення відповідної перевірки викрити помилковість свідчень допитуваного) [31, с. 93–98].

Так, під час допиту підозрюваного та обвинуваченого про злочини розглядуваної категорії необхідно отримати від них відповіді на наступні запитання: 1. Яка була Ваша попередня посада й період роботи в ній? 2. Коли Ви призначені на дану посаду? 3. Якими є права й обов'язки по займаній посаді, якими нормативними актами вони регламентовані. 4) Яке було відношення обвинувачуваного до виконання службових обов'язків? 5. Чи допускалися їм раніше посадові провini, якщо так, те коли, у чому вони виражалися, які міри покарання до нього застосовувалися? 6. Коли Вам стало відомо про факти шахрайство в банківській сфері, у зв'язку із чим вони були виявлені і який образ?

Висновки. Дослідження та розгляд окремих особливостей проведення слідчих (розшукових) дій є досить важливим як в теоретичному, так і практичному значенні. Окремі пропозиції сприятимуть удосконаленню методики розслідування шахрайства в банківській сфері.

Список використаних джерел:

1. Бахин В.П. Допрос на предварительном следствии. Уголовно-процессуальные и криминалистические вопросы : [монография] / [В.П. Бахин, М.Ч. Когамов, Н.С. Карпов]. – Алматы : Оркениет, 1999. – 208 с.
2. Бахин В.П. Тактика допиту : [навч. посіб.] / [В.П. Бахин, В.К. Весельський]. – Київ : НВТ «Правник», 1997. – 64 с.
3. Богинский В.Е. Система тактических примов допроса подозреваемого : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / В.Е. Богинский ; Харьков. юрид. ин-т. – Харьков, 1980. – 17 с.
4. Варцаба В.М. Розслідування злочинів, що вчиняються організованими злочинними групами (тактико-психологічні основи) : монографія / В.М. Варцаба. ; за наук. ред. В.Ю. Шепітька. – Харків : Гриф, 2004. – 111 с.
5. Васильев А.Н. Тактика допроса при расследовании преступлений / А.Н. Васильев, Л.М. Карнеева. – М. : Юрид. лит., 1970. – 208 с.
6. Весельський В.К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекти) : [монографія] / [В.К. Весельський]. – Київ : НТВ «Правник» – НАВСУ, 1999. – 126 с.
7. Гусаков А.Н. Следственные действия и тактические приемы : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / А.Н. Гусаков ; Моск. гос. ун-т им. М.В. Ломоносова. – М., 1973. – 18 с.
8. Денисюк С.Ф. Обыск в системе следственных действий (тактико-криминалистические проблемы) : [науч.-практ. пособие] / [С.Ф. Денисюк, В.Ю. Шепітько]. – Харьков : Консум, 1999. – 160 с.
9. Досупов Г.Г. Психология допроса на предварительном следствии / Г.Г. Досупов. – М. : Юрид. лит., 1976. – 112 с.
10. Зайцева И.А. Процессуальные и тактические особенности допроса подозреваемого и обвиняемого, проводимого при участии защитника / И.А. Зайцева. – М. : Юрлитинформ, 2006. – 232 с.
11. Затенацький Д.В. Ідеальні сліди в криміналістиці (техніко-криміналістичні та тактичні прийоми їх актуалізації) : [монографія] / [Д.В. Затенацький]. – Х. : Право, 2010. – 160 с.
12. Иванов А.Н. О новом виде обыска / А.Н. Иванов // Актуальные проблемы криминалистики на современном этапе : сб. науч. ст. – Уфа, 2003. – Ч. 1. – С. 105–109.
13. Исаева Л. Обыск: роль специалиста / Л. Исаева // Законность. – 2001. – № 6. – С. 17–21.
14. Колесниченко А.Н. Актуальные проблемы тактики и методики расследования преступлений / А.Н. Колесниченко, В.Е. Коновалова // Проблемы социалистической законности : республик. межведомств. науч. сб. – Харьков, 1978. – Вып. 3. – С. 96–103.

15. Комиссаров В. Обыск с извлечением компьютерной информации / В. Комиссаров, М. Гаврилов, А. Иванов // Законность. – 1999. – № 3. – С. 12–15.
16. Комиссаров В.И. Криминалистическая тактика: история, современное состояние и перспективы развития / В.И. Комиссаров. – М. : Юрлитинформ, 2009. – 192 с.
17. Коновалова В.Е. Допрос: тактика и психология / В.Е. Коновалова. – Харьков : Консум, 1999. – 157 с.
18. Коновалова В.Е. Допрос: тактика и психология / В.Е. Коновалова. – Харьков : СПД Ф Л Вапнярчук Н.Н., 2006. – 176 с.
19. Коновалова В.Е. Тактика допроса свидетелей и обвиняемых / В.Е. Коновалова ; отв. ред. В.П. Колмаков ; Харьков.юрид. ин-т. – Харьков : Изд-во ХГУ, 1956. – 40 с.
20. Коновалова В.Е. Убийство: искусство расследования: моногр. / В.Е. Коновалова. – Харьков : Факт, 2001. – 311 с.
21. Коновалова В.Е. Обыск: тактика и психология : [учеб.пособие] / [В.Е. Коновалова, В.Ю. Шепитько]. – Харьков : Гриф, 1997. – 80 с.
22. Кочубей А.В. Использование специальных познаний при расследовании налоговых преступлений / А.В. Кочубей, А.В. Горбачев // Криминалистика: актуальные вопросы теории и практики. – Ростовн/Д., 2002. – С. 164.
23. Краснова Л.Б. «Обыск-осмотр» средств компьютерной техники / Л.Б. Краснова // Воронежские криминалистические чтения / Воронеж.гос. ун-т ; под ред. О.Я. Баева. –2000. – Вып. 1. – С. 106–110.
24. Кукарникова Т.Э. Особенности электронного документа как источника судебных доказательств / Т.Э. Кукарникова // Воронежские криминалистические чтения : сб.науч.тр. ; Воронеж.ун-т. – 2003. – Вып. 4. – С. 205–214.
25. Куликов В.И. Криминалистические основы борьбы с организованной преступностью / В.И. Куликов, Н.П. Яблоков // Основы борьбы с организованной преступностью. – М., 1996. – С. 269.
26. Образцов В.А. Допрос потерпевшего и свидетеля на предварительном следствии / В.А. Образцов, С.Н. Богомолова. – М. : Омега-Л, ИМПЭ им. А.С. Грибоедова, 2003. – 160 с.
27. Порубов Н.И. Научные основы допроса на предварительном следствии / Н.И. Порубов. – Минск : Вышэйш.шк., 1978. – 176 с.
28. Ратинов А.Р. Судебная психология для следователей / А.Р. Ратинов. – М. : Юрлитинформ, 2001. – 352 с.
29. Ратинов А.Р. Психология допроса обвиняемого : [метод. пособие] / [А.Р. Ратинов, Н.И. Ефимова]. – М. : ВНИИ проблем укрепления законности и правопорядка, 1988. – 114 с.
30. Удовиченко С.А. Розслідування злочинів в банківських структурах: огляд документів / С.А. Удовиченко // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. наук.-практ. матеріалів. – Харків, 2006. – Вип. 6. – 448 с.
31. Удовиченко С.А. Допрос подозреваемого при расследовании преступлений, совершаемых в банковских структурах / С.А. Удовиченко // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб.наук.пр. – Харків, 2007. – Вип. 7. – 576 с.
32. Чуркин А. Следователь проникает в жилище при помощи ... компьютера / А. Чуркин // Следователь. – 1999. – № 11. – С. 31–32.
33. Шепитько В.Ю. Теория криминалистической тактики / В.Ю. Шепитько. – Харьков : Гриф, 2002. – 349 с.
34. Шепитько В.Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз) : [монографія] / [В.Ю. Шепитько]. – Харків : Харків юрид., 2007. – 432 с.

